

Un informe d'obres de la fortalesa d'Hostalric (1808)

JAUME BUSQUETS I ARTIGAS
Associació pel Patrimoni Històric d'Hostalric

Quaderns de la Selva, 25 (2013)
175-182

La importància de les obres que es dugueren a terme a la fortalesa d' Hostalric a mitjan 1808, just a l'inici de la Guerra de Francès, queden reflectides en un informe del militar Manuel Mellado que avui podem consultar a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Girona.¹ El text que figura a l'apèndix d'aquest article fa palesa la transcendència d'aquestes reformes en la defensa d'aquest punt fortificat de la comarca de la Selva durant els fets de 1808-1814. El text consta de cinc pàgines on es descriuen, fil per randa, les obres de millora i neteja que es portaren a terme en tots els seus elements defensius.

L'obra de Tomás de Buzunáriz

Les obres de fortificació prèvies a les del període que ens ocupa les trobem el 1794, durant la Guerra Gran (1793-1795), a càrrec de l'enginyer militar Tomás de Buzunáriz,² el qual va néixer a Artajona, un poble del centre de Navarra, el 30 de novembre de 1747. Va entrar a l'exèrcit amb 20 anys com a cadet del Dragons de Villajoyosa. A mitjan 1771 es nomenat ajudant d'enginyer i és destinat a Figueres. Al cap d'un any es traslladat a Barcelona. Buzunáriz va estar sota les ordres de Pedro Lucuze, director titular de la Real Academia Militar de Barcelona. A partir de 1775, com a conseqüència d'haver estat destinat a la Guerra d'Algèria, emmalaltí i mentre restava destinat a Barcelona. Fins al començament de la Guerra Gran contra els francesos, el 1793, va portar a terme diferents feines dins l'estament militar, sempre ubicades a la capital del Principat. Així, durant la Guerra Gran (1793-1795), participa en el setge de Toló (França) i, justament, en la retirada de les tropes espanyoles del territori francès a partir del 1794, va arribar a Hostalric. En aquells moments era coronel en grau de segon enginyer i projectà l'adequació i millora de la fortalesa d' Hostalric des de maig de 1794 fins al setembre de 1795 i també les obres de fortificació de la vila. L'historiador Joan Manel Alfaro destaca que «en un molt curt espai de temps es va construir allò que al llarg de gairebé 80 anys ni es va arribar a imaginar».³ Tomàs de Buzunáriz va estar lligat al territori català i a les Illes Balears fins a la seva mort, esdevinguda a Palma de Mallorca el 30 de juny de 1814.

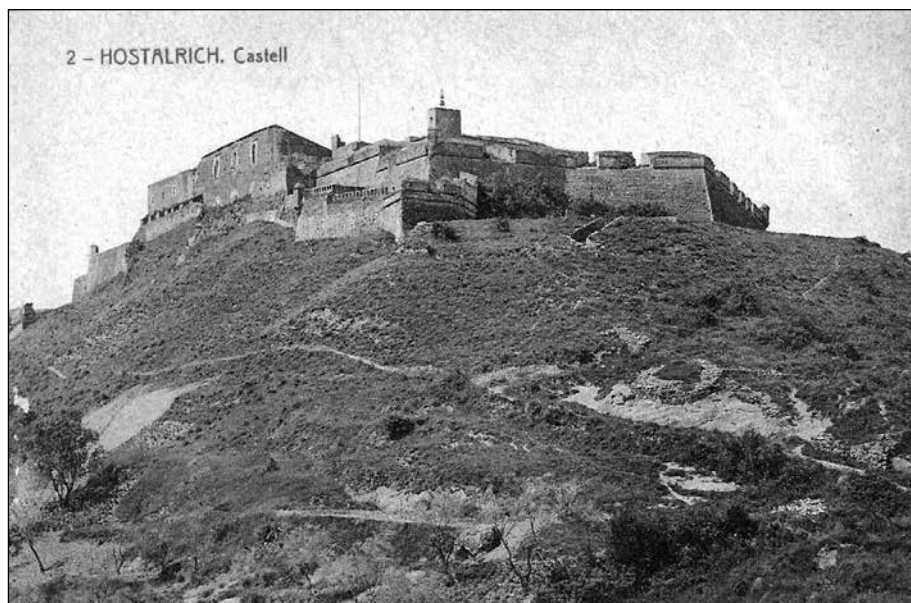
Després que la Guerra Gran quedés aturada a la línia del Fluvià, el punt fortificat d'Hostalric restà gairebé en desús i el seu estat era bastant precari, tot i haver-s'hi gastat un milió i mig de rals en les obres de millora abans esmentades. En paraules d'Urgellès, «la fortificació de Hostalrich estava poch menos que descuidada; sos

1 ARXIU DE LA CIUTAT DE GIRONA. *Cartes al Castell d'Hostalric*. Informes del maig al desembre de 1808, lligall 09.

2 H. CAPEL; L. GARCÍA; J. MONCADO; F. OLIVE; S. QUESADA; A. RODRÍGUEZ; J. SÁNCHEZ; R. TELLO. *Los Ingenieros militares en España: siglo XVII. Repertorio biográfico e inventario de su labor científica y espacial*. Barcelona: Edicions Universitat de Barcelona - Càtedra de Geografia Humana, Universidad de Barcelona, 1983, p. 87.

3 Joan Manuel ALFARO GUIXOT, Joan Manuel. *Dues hores... al Castell d' Hostalric*. Figueres: Fundació Fortaleses Catalanes, 2007, p. 105.

Fortalesa d'Hostalric.

fossos y baluarts estaban cuberts de una vegetació frondosa, lo que destruïa l'objecte dels seus serveis; la guarnició consistia en un petit destacament».⁴

Manuel Mellado i les obres de 1808

Manuel Mellado va néixer a Abanillo, un poble de Múrcia, el 1774. Tenia 19 anys quan s'allistà a l'exèrcit i l'enviaren a Hostalric. Des del novembre de 1793 fins al maig de 1801 li fou encomanat el càrrec de *guarda almacén de fortificación*.⁵ Molt probablement, doncs, Mellado va estar sota les ordres de l'enginyer Buzunáriz durant les importants obres fetes durant la Guerra Gran (1793-1795). El 9 de maig de 1801 l'ascendiren a *sobrestante mayor*, motiu pel qual executà les obres de fortificació de la fortalesa d'Hostalric i es féu càrrec del proveïment de queviures i de tot allò que fes falta per a la defensa d'aquell punt. A partir de 1809 fou ascendit a controlador d'hospitals de campanya. Aquesta nova tasca la portà a terme a la mateixa fortalesa d'Hostalric fins a mitjan maig de 1810, quan, després que la tropa i els oficials decidissin abandonar la fortalesa per ordre del capità dels exèrcits de Catalunya, Mellado i els ferits de l'hospital feren la lliuraren a les tropes de Napoleó l'endemà del 12 de maig de 1810. Per tots aquests actes va ser condecorat amb una

4 Manuel URGELLÉS DE PARES. *Hostalrich. Memòries de la Guerra de la Independència*. Barcelona: Imprenta Jaume Jepsu, 1888, p. 66.

5 ARCHIVO GENERAL MILITAR DE SEGOVIA, Informe de servicio de Manuel Miguel Mellado, Sección 1, Legajo dl-3144, p. 1.

medalla d'honor i ascendit a comissari de Guerra. Com es pot veure, Mellado va viure totes les topades amb els francesos des de 1808 fins al maig de 1810.

Pel que fa a l'informe que va escriure el 1808, signat també pels mestres fuster i paleta –Anton Coller i Joan Madremanya, respectivament–,⁶ ofereix una visió desconeguda per entendre la resistència i la importància de la fortalesa d'Hostalric durant la Guerra del Francès (1808-1814) en relació amb la preparació tecnicomilitar prèvia a la confrontació pròpiament dita. Com dèiem, la fortalesa es trobava en un estat lamentable. El testimoni d'Urgellés que hem llegit més amunt coincideix amb el final de l'informe de les obres de fortificació de 1808, cosa que podria fer pensar que l'autor de les *Memorias de la Guerra de la Independencia* hi pogué tenir accés.⁷ Tanmateix, en el seu llibre sobre Hostalric, Urgellés se'n fa poc ressò. Per què? Ell mateix n'aporta una pista: «y ab entusiamie sens igual procuraren los vehins posar lo castell en estat de defensa».⁸ Si bé parla de «l'entusiasme dels veïns», s'ha d'admetre que Urgellés tampoc no incideix prou en el fet que siguin justament els veïns i no pas els militars els encarregats de dur a terme les obres de fortificació.

El resultat d'aquestes obres i les que Buzunáriz portà a terme durant la Guerra Gran, és allò que encara avui es pot veure, *in situ*, a la fortalesa. Analitzades exhaustivament, podem dir que en totes les seves principals obres defensives, com el baluard de Sant Francesc, el de Santa Tecla i Santa Bàrbara, el semibaluard de la Dent de Serra i el Cavaller, s'hi van haver d'arranjar els parapets i les troneres, com també s'hi va haver de posar de nou les esplanades de canó. Així ho explica el document en referir-se al Cavaller, l'obra principal defensiva: «*Se ha rebajado su parapeto, abierto una tronera, igualado su terraplen, poniendo este en declive con una esplanada*».⁹ Fins i tot es descriu que no tan sols les obres principals estaven malmeses, sinó també la majoria dels edificis del recinte emmurallat i, d'una manera especial, la plaça d'armes, centre neuràlgic de qualsevol fortalesa, en la qual, segons que es diu, «*se han reparado sus cuarteles y puertas*».¹⁰

En tot cas, és un fet indiscutible que si els atacs de juliol de 1808 i novembre de 1809, per una banda, i el setge del gener al maig de 1810, per una altra, no van ser més devastadors, va ser gràcies a aquestes darreres obres, sense les quals no es podria parlar de la resistència en els termes que trobem en la inscripció «Valor y Fidelidad Constante» gravada en una medalla i que, en certa manera, representa un reconeixement institucional.

6 Manuel URGELLÉS DE PARES. *Hostalrich...*, p. 120.

7 ARXIU DE LA CIUTAT DE GIRONA. *Cartes al Castell d'Hostalric*. Informes del maig al desembre de 1808, lligall 09.

8 Manuel URGELLÉS DE PARES. *Hostalrich...*, p. 67.

9 ARXIU DE LA CIUTAT DE GIRONA. *Cartes al Castell d'Hostalric*. Informes del maig al desembre de 1808, lligall 09.

10 *Idem* nota anterior.

Cloenda

En aquestes breus ratlles i en la transcripció del text que el lector trobarà més avall, queda argumentada la importància de les obres dutes a terme en la fortalesa, a fi de mantenir-la apta per a la defensa. L'estat d'abandó en què es trobava abans de la Guerra Gran era degut a un període de relativa pau –d'uns vuitanta anys– força inusual, tan sols afectat per alguns fets bèl·lics de poca consideració. Unes obres de tanta magnitud com les que el present document explica –les quals degueren comportar una bona injecció de recursos econòmics per reparar la fortalesa– demostren, al nostre entendre, l'interès de mantenir fortificat Hostalric com un punt estratègic de comunicacions i de defensa. És en aquest sentit que pensem que caldria revisar, si més no en part, afirmacions que apunten que la fortalesa ha estat sobrevalorada. Probablement, si ens endinsàvem en els arxius de l'Estat francès, trobaríem documents que corroborarien la importància d'aquesta fortificació, però això ja seria tema per a un altre treball. Tant de bo que la fortalesa d'Hostalric continuï essent un referent patrimonial i un testimoni de la història de la comarca de la Selva.

Bibliografia

- ALFARO GUIXOT, Joan Manuel. *Dues hores... al Castell d'Hostalric*. Figueres: Fundació Fortaleses Catalanes, 2007.
- BORRELL, M., FIGUERAS, N. LLINÀS, J. MALLORQUÍ, E. MERINO, J. *Deu llegües de pols i roderes. El camí ral de Girona al Tordera*. Santa Coloma de Farners: Centre d'Estudis Selvatans, 2005.
- BUSQUETS ARTIGAS, Jaume. *La Torre dels Frares, la defensa del Raval*. Hostalric: Associació pel Patrimoni Històric d' Hostalric, 2010.
- ESCLASANS, R, MARTORELL, A, I MAS, C, *El Penedès en el segle XIX*. Vilafranca del Penedès: Institut d'Estudis Penedesencs, 2010, p 351.
- URGELLÉS DE PARES, Manuel. *Hostalrich. Memòries de la Guerra de la Independència*. Barcelona: Imprenta Jaume Jepsu, 1888.
- CAPEL, H.; GARCÍA, L.; MONCADO, J.; OLIVÉ, F.; QUESADA, S.; RODRÍGUEZ, A.; SÁNCHEZ, J.; TELLO, R. *Los Ingenieros militares en España: siglo XVII. Repertorio biográfico e inventario de su labor científica y espacial*. Barcelona: Edicions Universitat de Barcelona - Càtedra de Geografia Humana, Universidad de Barcelona, 1983.

Fons documentals

- ARXIU DE LA CIUTAT DE GIRONA. *Cartes al Castell d'Hostalric*. Informes del maig al desembre de 1808. Lligall 09.
- ARCHIVO GENERAL MILITAR DE SEGOVIA. *Informe de servicio de Manuel Miguel Mellado*, Sección 1, Legajo dl-3144.

Apèndix

A l'Arxiu de la Ciutat de Girona, en el seu lligall número 9, es pot consultar l'informe del qual parlem en el present treball, en què es detallen les obres de fortificació dutes a terme a la Fortalesa d'Hostalric l'any 1808. A continuació el transcrivim fidelment a fi de donar-lo a conèixer en tota la seva extensió.

Plaza de Hostalrich

Relación de las Obras de Fortificación que se han executado en este Castillo por dirección del Capitán del Regimiento de Infantería de Ultonia, Don Daniel O'Sullivan, gobernador interino del mismo.

En el macho o cavallero

Se ha rebajado su parapeto, abierto una tronera, igualado su terraplén, poniendo éste en declive con una esplanada doble de noventa pies de largo, y ciento veinte y dos de ancho, la primera de durmientes de pino, y la segunda de tablones de álamo blanco, y clavada con clavazón de esplanada de cañón.

Se ha construido una cuneta cubierta de mortero y ladrillo para el desagüe, de ciento setenta y ocho pies de largo y un pie de ancho.

Así mismo se ha recompuesto una rampa para subir a éste de veinte y nueve pies de ancho y sinquenta y dos pies de largo, con una pared construida a la parte derecha, de mortero y ladrillos, de dos pies ancho y quarenta y dos pies de largo, habiendo puesto siete estrivos de piedra y mortero, llenando sus intermedios de tres pies de tierra, y uno de mezcla de mortero.

Baluarte superior de la Tenaza

Se han recompuesto en este Baluarte sus terraplenes y parapeto, habiéndose construido en la primera batería una esplanada doble, la primera de durmientes de pino y la segunda de tablones de lo mismo, con su correspondiente clavazón de diez y siete pies de largo y onze pies de ancho.

Segunda batería

Se han construidos su correspondiente esplanada doble, igual a la que precede.

Tercera batería

Se ha construido en ésta lo mismo que la antecedente.

Baluarte principal de la Tenaza

Se han recompuesto sus terraplenes y parapetos, se han construido ocho esplanadas i dobles de la misma especie que las que anteceden, e igualmente se ha habilitado el repuesto de pólvora de la mismo.

Baluarte de S[an]<t> Francisco de Paula

Se han igualmente recompuesto sus terraplenes, y construido quatro esplanadas dobles, iguales a las que precede.

Baluart de Santa Tecla

Se ha recompuerto el almacén o repuesto de pólvora de dicho baluarte, se han construido cinco esplanadas de veinte pies de largo, y veinte y un pies de ancho habiéndose llenado sus terraplenes del mismo modo que las antecedentes; como igualmente una batería a barbata a la izquierda para dos cañones de a 12 con su correspondiente esplanada de treinta y dos pies ancho, y veinte pies de largo de la misma especie que las sobredichas.

Baluart del Diente de Sierra

Se han recompuerto en este baluarte sus terraplenes, y dado su dirección a las troneras que se dirigen a la parte más flaca de esta fortaleza, reparando sus parapetos; construyendo siete esplanadas de la misma calidad que las de arriba indicadas de catorce pies de largo y doze pies de ancho.

Baluart de S[an]ta Bárbara

Se han rellenado sus terraplenes, recompuerto sus parapetos y troneras, y construido dos esplanadas de la misma conformidad que las predichas, y otra de mortero de doze pies en quadro.

Baluart del Revellín

Se han, así mismo, rellenado los terraplenes de este baluarte, rebajado sus parapetos, y construido dos esplanadas de la misma calidad y extensión que las arriba expresadas.

Quarteles de la Contraguardia

Se han recompuerto sus pavimientos de tablaón, sus ventanas y puertas, como igualmente su parte inferior subterránea.

Puerta Principal

Se han recompuerto su puente levadizo con tablones de roble, y clavazón correspondiente, habiendo hecho sus respectivos golfos y abrazaderas nuevas.

Recinto de la Contraguardia

Se ha rebajado el terraplén contra su parapeto de cinco pies, y construido su banqueta de ciento y sinquenta y ocho pies de largo.

Segunda Puerta

Se han recompuerto sus puertas y puente levadizo con tablones de roble y clavazón correspondiente.

Plaza de Armas

Se han reparado sus quarteles y puertas, igualando el terraplén de ella, habilitando una parte de ellos para hospital dividiéndolo con un taviue de ladrillo y hieso de noventa y seis pies de ancho, y sesenta y dos de alto, poniéndolo todo en el mejor estado para la comodidad y alivio de los enfermos.

Pavellón de la Escalera

Se ha habilitado para Hospital, Botica, y Capilla para el Reservado, componiendo sus puertas, ventanas y pavimientos con todo lo necesario para dichos objetos.

Últimamente se han limpiado los caminos cubiertos, estacadas y glasis de diferentes arbustos, hiervas y otros escombros que había, todo perjudicial para la defensa de esta

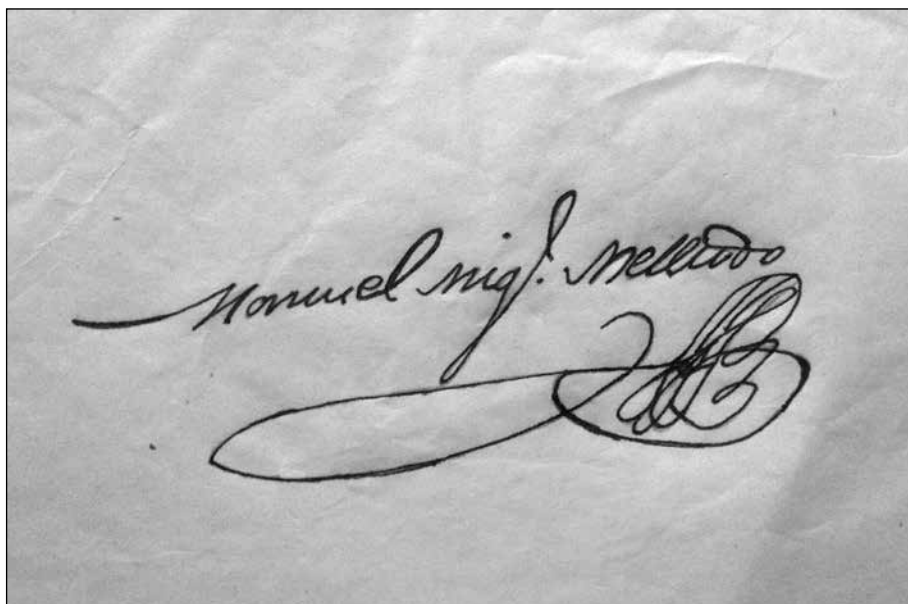
fortaleza, como igualmente todo lo demás de ella; pues que se encontraba en el estado más deplorable y se continuará a trabajar en esta semana tres serradores, quatro aperadores, un maestro carpintero, otro de albañil con dos peones, para que quede esta plaza en estado de defensa.

Castillo de Hostalrich y Agosto 28 de 1808

Manuel Miguel Mellado
Sobrestante maior

Anton Collel
Maestro carpintero

Joan Madremaña
Maestro albañil

A black and white photograph of a handwritten signature on a piece of aged, slightly wrinkled paper. The signature is written in a fluid, cursive script. The first part of the signature reads 'Manuel mig. Mellado' in a somewhat informal, handwritten style. Below the name, there is a large, elaborate flourish that starts with a long horizontal line, loops under, and then rises into a complex, swirling pattern that ends with a large, stylized 'B' or 'M' shape.

Signatura de Manuel Miguel Mellado.